

tus negali lygintis su lietuviškomis nei skaičiumi, nei motyvų įvairumu.

XIV tome – Raštai. Pirmą knygą – surinkti J. Basanavičiaus stambesni straipsniai ir studijos, publikuoti įvairiuose šaltiniuose (tai, kas skelbta kaip spausdintų darbų įvada, čia nekartojama).

Paskutiniame, XV tome – Raštai. Antra knyga – sudėti smulkesni straipsniai, recenzijos, nekrologai, pastabos autobiografijai, su tautosakos dalykais susijusios ištraukos iš užrašų knygučių. Šių knygučių esama labai daug, jose J. Basanavičius skrupulingai žymėjo visus svarbesnius gyvenimo faktus. Beje, autobiografijoje aprašyti įvykiai baigiasi 1923 m., o knygučiųė įrašai tęsiasi iki pat gyvenimo pabaigos.

Apie „Jono Basanavičiaus tautosakos bibliotekos“ reikšmę galima kalbėti daug ir įvairiais aspektais. Nesileisdami į ilgus apmąstymus, drąsiai pasakysime, kad tautosakininkai ir visi besidomintys pagaliau gauna visus J. Basanavičiaus sukauptus tautosakos turtus ir jo teorinius veikalus vienoje vietoje. Tai, be abejo, ne vienam tyrinėtojų duos impulsų naujiems darbams, naujoms interpretacijoms ir, beje, naujiems ginčams su iškilioju mūsų praeities kultūros veikėju, kurį Algirdas Julius Greimas laikė vieninteliu lietuvių antropologu. Sakoma, kad ginčiuose gimsta tiesa. Bet yra dar viena nesyk istorijos patvirtinta sentencija: „Naūja – tai gerai pamiršta sėna“.

Živilė Ramoškaitė

Jonas Balys. Raštai. Parengė Rita Repšienė, t. 1. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998. – 303 p.; t. 2. Vilnius, 2000. – 391 p.; t. 3. Vilnius, 2002. – 545 p.; t. 4. Vilnius, 2003. – 291 p.; t. 5. Vilnius, 2004. – 244 p.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas šalies visuomenei įteikė gražią dovaną – penkis Jono Balio „Raštų“ tomus. Savo mokslinė veikla J. Balys jungia dvi disciplinas: etnologiją ir folkloristiką, todėl už publikuotus tomus sudarytojai Ritai Repšienei, redakcinei kolegijai – a. a. Kaziuui Grigui, Vaciuui Miliui ir Leonardui Saukai, dailininkui Petruui Repšiui ir visiems, prisidėjusiems prie šių knygų leidimo, nuoširdžiai dėkingi ir etnologai. Juk daugelis užsienyje leistų J. Balio darbų buvo sunkiai prieinami ir mokslo visuomenei. Netgi Vilniuje. Nėra nė vienos bibliotekos, kurioje būtų sukaupti visi šio mokslininko darbai. Dabar jie gali būti po ranka kiekvienam, kas domisi lietuvių etnine kultūra.

Paprašytas „Tautosakos darbams“ pateikti penkių J. Balio „Raštų“ tomų anotaciją ar recenziją susimąščiau, kaip turėtų atrodyti tokio pobūdžio rašinys. Be abejo, apžvelgti daugiau kaip pusę amžiaus kuriančio, labai įvairias lietuvių etninės kultūros sritis aprėpusio, produktyviausio lietuvių etnologo ir folkloristo mokslinę veiklą yra sunkus užda-

vinys. Kiekviena J. Balio studija yra sulaukusi kvalifikuotų mokslinių recenzijų, kuriose to meto požiūriu mokslininkai nustatyta jų vertė. J. Balio kūrybinį palikimą vertinti iš šių dienų perspektyvos – galima, bet toks rašinys vargu ar tilptų į „Tautosakos darbų“ tomą, tai padaryti būtų galima tik šiam tikslui paskyrus nemažą monografiją. Todėl čia tik panagrinėsiu, kaip pateikti J. Balio darbai, nesiidamas gvildinti jų mokslinės vertės.

„Raštuose“ publikuotus darbus galima grupuoti ir chronologine, ir temine seka. Sudarytoja pasirinko antrąjį variantą, viename tome pateikdama įvairaus laikotarpio J. Balio darbų, daugmaž atitinkančių vieną ar kitą temą. Pritariu jos pasirinkimui, nes galima įsi- gyti tik vieną tomą, pavyzdžiui, pasakomis besidomintis skaitytojas gali rinktis tik trečiąjį. Rengiant J. Balio raštus, pasak sudarytojos, pasirinktos kultūrinio palikimo publikavimui taikomos nuostatos – tekstai pateikiami autentiški, taisytos tik aiškios korektūros klaidos, kai kur – skyryba, sudabartinta žodžių rašyba, atsižvelgiant į paties autoriaus nuostatas.

Šis principas, mano nuomone, optimalus, leidžiantis patirti tikrą, neperdirbtą autoriaus žodį, pajusti to laikotarpio dvasią.

Pirmajame, 1998 m. išleistame leidinio tome pateikiama sudarytojos R. Repšienės parašyta pratarmė, kurioje yra trumpa J. Balio biografija. Toliau eina darbai, parašyti Tėvynėje – straipsniai „Motinos Žemės gerbimas“ (1943), „Ugnis ir jos gerbimas“ (1943–1944), „Saulinės dainos“ (1943) ir du stambūs „Tautosakos darbuose“ publikuoti darbai apie Perkūną: „Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose“ (1937) bei „Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje“ (1939). Tomo pabaigoje pateikiamas 1996 m. gegužės 24 d. rašytas J. Balio laiškas „Raštų“ sudarytojai, paaiškinimai ir dalykinės (lietuvių ir vokiečių kalbomis) bei vietovardžių (lietuvių kalba) rodyklės. Džiugina ir iš vokiečių, anglų ir lotynų kalbų į lietuvių kalbą išversti intarpai.

Antrasis, 2000 m. pasirodęs „Raštų“ tomas skirtas mitologijos tyrimams. Jis pradedamas trumpa Gintaro Beresnevičiaus pratarme, kurioje apibūdinami J. Balio mitologijos tyrinėjimai ir daroma išvada, kad jis niekada nepraras vieno iš mitologijos korifėjų statuso. Su tuo galima nesutikti, bet nepastebėti ar nesiremti J. Balio – nepavyks. Toliau eina vienas svarbiausių J. Balio darbų – „Lietuvių liaudies pasaulėjauta tikėjimų ir papročių šviesoje“ (1966), taip pat spausdinami straipsniai (skirstomi į apžvalginius ir dalykinius), skelbti Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“. Be abejo, sumanymas pateikti ir enciklopedinius straipsnius yra geras, nes ši enciklopedija yra sunkiai prieinama, o joje skelbti autoriaus straipsniai turi mokslinę vertę. Toliau pateikiami mitologijos ir folkloro žodynuose publikuoti straipsniai vokiečių ir anglų kalbomis: „Baltische Mythologie von Jonas Balys und Haralds Biezais“ (1965) ir „Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend“ (1949–1950). Po jų yra recenzijoms skirtas skyrius, pateikiami paaiškinimai (beje, daug patogiau būtų šias nuorodas matyti prie kiekvieno straipsnio). Čia neišlaikomas pirmajame tome taikytas rodyklių principas – pateikiamos tik asmenvardžių ir vie-

tovardžių rodyklės, dalykinės rodyklės jau nėra.

Dar po dvejų metų publikuotas trečiasis J. Balio raštų tomas skirtas daugiau tautosakininkų poreikiams. Jis pasipuošęs į anglų kalbą išverstu turiniu (tiesa, tik pirmosios tomo dalies) ir pradedamas nedidele sudarytojos pratarme „Jonas Balys – žymiausias XX a. lietuvių pasakų tyrinėtojas“. Mano manymu, žodį „žymiausias“ reikėtų keisti į „vienas žymiausių“, kaip kad pabrėžiama ir pratarmėje, nes garbių ir daug pasiekusių Lietuvos pasakų tyrėjų yra ir daugiau. Pusę knygos sudaranti dalis – 1936 m. publikuotas „Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas“, susidedantis iš pratarmės, bibliografijos, pasakoms (sudaryta iš trijų poskyrių: „Pasakos apie gyvūnus“, „Tikrosios pasakos“, „Pasijuokimai ir anekdotai“), sakmėms ir pasakojamosios tautosakos tipologijai bei tyrinėjimams skirtų skyrių. Kitą tomo dalį sudaro stambi 1940 m. publikuota J. Balio studija „Lietuvių liaudies sakmės“ be pratarmės ir trumpos angliškos santraukos. Ji skirstoma į dvi dalis: „Etiologinės sakmės“ ir „Velniai ir žmonės“. Tomas baigiamas tradiciniais paaiškinimais ir jau tik asmenvardžių rodykle. Ši tradicija išlaikoma ir kituose tomuose.

Ketvirtas J. Balio raštų tomas, išleistas jau 2003 m., turi, palyginti su trečiuoju, platesnę pratarmę. Atsisakoma praeitame tome buvusio angliško turinio. Publikuojamas 1940 m. išleisto „Lietuvių liaudies sakmių“ pirmojo tomo priedas „Fabula obscena“, leidinys „Dvasios ir žmonės“ (1951) ir darbai: „Užburti lobiai“ (1958), „Lietuvių mitologiškos sakmės“ (1956), „Liaudies magija ir medicina“ (1951). Pastarasis leidinys iki šiol laikomas stambiausiu liaudies medicinos aprašu, itin sunkiai randamas bibliotekose ir labai lauktas etnologų.

Penktas J. Balio darbų tomas įgyvendina šio autoriaus svajonę išleisti lietuvių šeimos papročių ir tikėjimų rinkinį „Nuo lopšio iki grabo“. Čia publikuojamos dvi mokslininko knygos: 1979 m. išleista „Vaikystė ir vedybos“ ir 1981 m. – „Mirtis ir laidotuvės“. Antrasis darbas iki šių dienų lieka stambiausia lietuvių laidotuvių papročiams skirta studija Lietuvoje. Tomo vientisumą kiek ardo vo-

kiečių kalba publikuota vestuvėms skirta dalis – juk gimtuvės ir laidotuvės publikuotos lietuviškai. Manau, nebūtų nusizengta autentiškumui, jei prie šio teksto būtų pridėtas ir lietuviškas vertimas. Tą patį galima pasakyti ir apie antrą tomą. Šiaip ar taip, geras vertimas iš vokiečių ar anglų kalbos pagausintų skaitytojų būrį. Knygos pabaigoje pateikiama J. Balio spausdintų darbų bibliografija. Turinyje rašoma, kad jos chronologiniai rėmai nuo 1926 iki 1990 m., bet pati bibliografija tęsiama iki 1993 m. Jos pabaiga rodo, kad bibliografija rengta skubotai. Du kartus įrašytos pozicijų grupės datuotos 1993 m., tačiau įrašai kiti. Tomas vėl baigiamas trumpais komentaris ir asmenvardžių rodykle.

Pateikiama J. Balio bibliografija leidžia manyti, kad šis tomas jau paskutinis, tačiau argi neverti Tėvynėje dienos šviesą išvysti ir kiti darbai? Jei jau spausdinami šeimos papročiai, negi folkloristikai nesvarbūs kalendoriniai ir agrariniai? Galbūt nenorėta publikuoti kalendorinių papročių tomo – jis Lietuvoje jau išleistas 1993 m., tačiau nejaugi nesvarbus 1986 m. mažu tiražu Silver Springe pasirodęs leidinys „Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai“? Neabejoju, kad dar

daugiau tokio pobūdžio priekaištų turės folkloristai, pasigedę stambių ir lietuvių kultūrai reikšmingų J. Balio darbų.

Apžvelgęs išleistus J. Balio raštus, galiu teigti, kad atliktas išties svarbus darbas. Informatyviausiai parengtas pirmasis raštų tomas – parašyta platesnė pratarmė ir pateiktos kelios rodyklės. Iš jų tyrėjui labai svarbi dalykinė. Kitų tomų priedai kuklesni (išskyrus penktojo). Žinoma, dalykinėms rodyklėms parengti reikia laiko (beje, ir pinigų, kurių knygų leidybai vis sunkiau gauti), neabejoju, kad tokiu atveju paskutiniai tomai būtų pasirodę vėliau. O jų jau senokai laukia lietuvių skaitytojas. Mano galva, reikėtų išleisti ir daugiau tomų. Tai padaryti įpareigoja ir leidinio pavadinimas („Raštai“, o ne „Rinktiniai raštai“). Taip pat ar nevertėtų atskiru tomu išleisti ir užsienio kalbomis publikuotų darbų, kad į Tėvynę su savo kūryba grįžęs žymus tautosakininkas ir etnologas J. Balys galėtų prabilti tik lietuviškai. Suprantama, patarti lengva – sunkiau įgyvendinti. Biečia prie šių tomų išleidimo prisidėjusius žmones minėti šiltu žodžiu, skatinti naujiems darbams ir vartant dabar lengvai prieinamus J. Balio raštus kaskart prisiminti įdėtą jų sudarytojų triūsą.

Žilvytis Šaknys

Balys Sruoga. Raštai, t. 9, kn. I: Tautosakos studijos 1921–1947. Parengė Algis Samulionis (1936–1994), Donata Linčiuviene. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. – 750 p.; kn. II: Tautosakos studijos kitomis kalbomis 1924–1932. Sudarė Donata Linčiuviene. Vilnius, 2004. – 494 p.

Balys Sruoga pirmiausia žinomas kaip rašytojas – dramaturgas, lyrikas, beletrizuotų atsiminimų knygos „Dievų miškas“ autorius, tačiau ir moksliniai veikalai sudaro svarbią jo palikimo dalį. Tik tautosakos darbai, pirmą kartą surinkti ir išleisti kartu, tapo dviem išpūdingo storio knygomis, kurios, tikėkimės, papuoš ne vieno lituanisto lentyną ar darbo stalą. Lietuviškai parašyti straipsniai, studijos, recenzijos, poleminės publikacijos, taip pat „Lietuvių liaudies dainų rinktinė“ (B. Sruogos parengta 1947 m., išleista 1949 m., jau po

jo mirties) spausdinami „Raštų“ devinto tomo pirmojoje knygoje. Ji pradedama studija „Dainų poetikos etidai“ (p. 7–185), kuri atsidūrė šioje pozicijoje dėl knygos parengėjų pasirinktos chronologinės darbų išdėstymo sekos. Bet kartu tai ir reikšmingiausias tautosakinis B. Sruogos tyrinėjimas, kuriame pirmą kartą taip išsamiai ir įtaigiai analizuojama lietuvių liaudies dainų poetika ir simbolika, keliamas tautosakos nacionalinio savitumo klausimas. Turbūt nesuklysimė pasakę, kad tai ir geriausiai žinomas iš visų B. Sruogos